

to pismo nazivali *poljiškom glagoljicom*, *poljiškom azbukvicom* i *hrvatskim pismom*. Svoj rad autorica zaključuje tvrdnjom: »Hrvatska ćirilica, bosanica ili bosančica, kako je god nazivali, i spomenici njome pisani važan su dio hrvatske kulturne baštine ... od epitafa do crkvenih kodeksa te privatno-pravnih spisa« (str. 248).

Na koncu knjige nalaze se engleski sažetak i kratke biografije suradnika. Dvije ljekaruše, *Omiška* i *Pučka* što su sada tiskane u faksimilnom izdanju, s transliteracijom i obradom, upotpunjuju naše znanje o tropismenom značaju stare hrvatske pisane riječi i o tome kakvi su se sve sadržaji bilježili na tim pismima. Objavljena materija vrijedan je izvor za daljnje proučavanje učenjacima raznih struka, od povjesničara medicine i farmacije, do filologa i stručnjaka srodnih disciplina.

MARIJA-ANA DÜRRIGL

DRAŽEN VLAHOV, *Zbirka glagoljskih isprava iz Istre*, Posebna izdanja Državnog arhiva u Pazinu, sv. 19, Glagoljski rukopisi 8, Pazin 2010., 431 str.

Knjiga je ovo kojom Državni arhiv u Pazinu i njegov dugogodišnji, sada umirovljeni, ravnatelj Dražen Vlahov uspješno nastavljaju vrijedan i zahtjevan posao objavljivanja hrvatskih izvora pisanih glagoljicom u latiničnoj transliteraciji te ih tako čine dostupnima široj znanstvenoj javnosti. Ovaj su put zajedno prikupljene i objavljene sve poznate i dostupne bilježničke isprave nastale na području Istre: oporuke, kupoprodajni ugovori, zapisnici zemljišnih razgraničenja, zapisi o najmu i sl. Pod pojmom *Istra* podrazumijeva se prostor današnje Istarske županije, a isprave skupljene u ovoj zbirci obuhvaćaju vremenski raspon od 1325. do 1800. godine, no većina ih je iz 16. i prve polovice 17. stoljeća. Pisane su kurzivnom glagoljicom na hrvatskom jeziku čakavskim dijalektom.

Zbirka počinje kratkim *Uvodom* (str. 11–17) u kojem Vlahov najprije konstatira slabu očuvanost bilježničke građe koja je nekoć morala biti puno bogatija. Ono što je sačuvano, mukotrno je prikupljano i objavljivano i taj proces izdavanja pojedinih isprava skromno je prikazan: počevši od Kukuljevićeva izdanja dviju bilježničkih isprava (*Istarskog razvo-*

da i *Razvoda između Mošćenice i Kozljaka*) u *Acta Croatica* 1863. godine, preko izdanja triju isprava Đure Šurmina (1898.), izdanja nekoliko isprava Rudolfa Strohala (1912.), izdanja *Oporuke Jelene, sestre Petra Kružića* Stjepana Ivšića (1928.), izdanja notarskog protokola popa Andrije Matkovića Vjekoslava Štefanića (1952.), izdanja jedne oporuke Maksa Peloze (1970.), pa sve do izdanja nekih isprava samog autora. Zatim se govori o činjenici da su neke isprave uništene, odnosno da su se izvorno pisale glagoljicom, potom prevodile na talijanski, a kad više nisu bile potrebne, uništavale. Autor navodi neke primjere koji takav zaključak potkrepljuju. Nadalje, tri glagoljske isprave koje kao posjednik spominje Ivan Milčetić u svojoj *Hrvatskoj glagoljskoj bibliografiji* (1911.) zagubile su se i nije ih moguće pronaći u njegovoj ostavštini, dok do nekoliko oporuka iz ostavštine Vjekoslava Spinčića koje se čuvaju u Arhivu HAZU Vlahov nije mogao doći zbog oštećenosti. U cijelom ovom kratkom uvodnom prikazu vidi se pozornost autora na imena notara, odnosno bilježnika koji su u Istri glagoljicom pisali isprave. To su, dakako, pretežno popovi glagoljaši, no neki od njih bili su i glagoljaši franjevci trećoredci, a samo je jedan bilježnik koji nije bio klerik. Ukupno se u uvodnom prikazu nalaze 34 imena notara.

Podatci koji slijede tehničke su naravi, o podrijetlu, načinu obrade i rasporedu skupljene građe. Pravila, pak, kojih se držao prilikom prijepisa isprava s glagoljice na latinicu autor izlaže pod posebnim naslovom *O transliteraciji isprava* (str. 17–18). Ona su uglavnom općevriježena. Istaknuli bismo jedino sljedeće: autor glagoljsko »šta« transliterira kao latinično »ć«, osim u slučajevima kada ga izričito treba čitati kao »šč« (npr. u toponimima *Gračišće, Mošćenica*, ili leksemima *pušćam, ošće, oblašću, dupošćamo*), a da bi takvo »šč« razlikovao od sklopa »š+ć« bilježi ga podebljanim slovima. Jednako postupa i s dvostrukom grafijom glagoljskoga »ju« i »j+u«. Stara uglata ligatura »ml« koja se više puta pojavljuje u riječi *zemla* u dvjema ispravama popa Šimuna Grebla (isprave pod rednim brojevima 6. i 7.) istaknuta je i podebljanim slovima i kurzivom. Nadalje, rekonstrukcija oštećena teksta označena je kurzivom u oblim zagrada, a dopisivanje izgubljena teksta stavljeno je u uglate zagrade. Podatak koji na ovom mjestu nedostaje jest kurzivno »u« koje se u prijepisu brojnih isprava učestalo pojavljuje. Vlahov, čini se, njime označuje drukčiju izvornu grafiju toga slova koja izgledom podsjeća na alfa postavljeno na glavu, a zapravo je »u« hrvatske kurzivne ćirilice.

Drugi, središnji dio zbirke naslovljen *Transliteracija isprava* (str. 19–239) sastoji se od dvaju poglavlja. U prvome, pod naslovom *Glagoljske isprave* (str. 21–227) donose se prijepisi 167 notarskih isprava koje je autor načinio prema originalu ili presliku, odnosno u koje je sam imao uvida, dok drugi dio, *Dodatak* (str. 228–239), okuplja isprave koje Vlahov nije imao priliku vidjeti, nego ih je, uz manje korekcije, preuzeo onakve kakve su ih ranije objavili drugi autori, te neke zapise koji nisu u pravom smislu isprave (čak 8 ih je iz *Knjige bratovštine sv. Antuna* koja se čuva u Župnom uredu u Vižinadi), ali po njegovu sudu njihovo uvrštavanje u zbirku daje »potpuniju sliku o sačuvanom predmetnom gradivu«. *Dodatak* ukupno broji 24 isprave i zapisa. I u prvom i u drugom poglavlju isprave su poredane kronološki, označene rednim brojem, godinom (i datumom nastanka) te kratkim arhivarskim opisom (registom) koji navodi i ime zapisivača, odnosno bilježnika. Naslov koji se nalazi na ispravama u prijepisu je otisnut podebljanim slovima, a ukoliko su bez naslova, autor je dodao »odgovarajući naslov«, također podebljanim slovima, ali u uglatim zagradama. Uz svaki se naslov u bilješci odmah daju podatci o izvoru. Jedino u *Dodatku* ispravama nije naknadno dodan naslov pa se u tim slučajevima bilješka s podacima o izvoru daje uz registu. Kao što je to u *Uvodu* Vlahov i naveo, građa koju je u ovoj zbirci objavio čuva se u Državnom arhivu u Pazinu, Biskupijskom arhivu u Poreču, Župnom uredu u Vižinadi, Državnom arhivu u Rijeci, Arhivu HAZU, Hrvatskom državnom arhivu te nacionalnim i sveučilišnim knjižnicama u Zagrebu, Ljubljani, Beču, kao i u Franjevačkom samostanu na Trsatu. Transliteracija isprava pokazuje temeljitost i dosljednost. Premda je velika većina građe skupljene u ovoj zbirci već ranije bila objavljena, autor se potrudio ponuditi vlastito čitanje i pri tome u bilješkama uredno označiti sva mjesta na kojima se njegova zapažanja razlikuju od ranijih izdanja. Što se tiče isprave pod rednim brojem 1., *Istarskog razvoda*, ovom je zbirkom po prvi put objavljen njezin tzv. *Momjanski primjerak* koji Vlahov čak smatra starijim od više puta objavljivanog *Kršanskoga primjerka*, a pripisuje ga istomu bilježniku, popu Levcu Križaniću, kanoniku iz Žminja. Kako su oba spomenuta primjerka ove isprave zapravo kasniji prijepisi, u datiranju autor stavlja godinu nastanka izvornika isprave, tj. 1325. U bilješkama, pak, uz transliterirani tekst, ne samo da su zabilježene razlike u odnosu na *Kršanski primjerak*, nego se također navode i razlike u čitanju *Kršanskoga primjer-*

ka, kako među ranijim izdanjima I. Kukuljevića, Đ. Šurmina i J. Bratulića, tako i u odnosu na vlastiti uvid, čime Vlahov zapravo redigira čitanje i toga prijepisa. Među ostalim ispravama najbrojnije su one Andrije Matkovića iz Draguča, zatim Vicenca Frlanića, Ivana Križmanića, Jakova Kaligarića, itd. Tematski su, pak, najzastupljenije oporuke. Pri transliteraciji autor je prenosio red za red i slovo za slovo, te je tako čuvao vizualnu strukturu isprava. Osim, razumljivo, onih u koje osobno nije imao uvida, pa ih prenosi *in continuo*.

Treći dio zbirke, *Preslici nekoliko isprava* (str. 241–347), donosi izvrsne i čitke preslike u prvom redu dosad neobjavljena *Momjanskog primjerka* (u cjelini), te nekih drugih isprava po autorovu izboru, a nakana je ponuditi čitatelju uvid u stanje glagoljskoga pisma u Istri u raznim fazama njegove uporabe. Uvršteni preslici, koji zbirku čine podatnom da se upotrijebi i kao čitanka kurzivne glagoljice, možda ponajbolje pokazuju obimnost autorova truda uložena u njezino sastavljanje. U četvrtom, posljednjem, dijelu zbirke pod naslovom *Prilozi* (str. 349–416), u priložima 1–4 nalaze se redom: pregled glagoljskih isprava (po rednom broju, datumu i regesti), indeks osobnih imena i indeks toponima i etnika (oba posebno urađena za *Dodatak*), te slike nekoliko notarskih znakova popova glagoljaša (papa Mikule iz Gologorice, papa Jakova Križanića iz Barbana, papa Levca Križanića kanonika žminjskoga, papa Ivana Kovačića iz Roča, papa Vicenca Frlanića, plovana boljunske, pre Zuane Stipanovića, i papa Andrije Matkovića iz Draguča). Na kraju se još nalazi popis korištenih izvora i literatura (str. 417–421) te sažetci na hrvatskom, talijanskom i engleskom jeziku.

Premda je, kako je već spomenuto, većina isprava ove zbirke bila već ranije objavljena, ona je značajna jer ih predmetno okuplja i ujedinjuje, nudeći nova (bolja) čitanja. Svrha joj je da olakša posao raznim budućim istraživačima koji će se zanimati za arhivsku građu ove vrste, a osobito onima koji ne umiju čitati kurzivnu glagoljicu. Pažljivom, usustavljenom transliteracijom, korisnim usputnim bilješkama i dodatnom opremom kojom je opskrbio zbirku Vlahov je sa svoje strane, rekli bismo, učinio sasvim dovoljno da ta svrha bude ostvarena.

JOZO VELA